

ego

DEZE MAAND

H. Lips: Ontzuiling en democratisering. Pag. 4 en 5

Bert Vuijsje: De Soul music. Pag. 6 en 7

Van Opzeeland: Museum Fodor. Pag. 12 en 13

DE DAM

De 'long, hot summer' rond het nationaal monument op de Dam is nu wel voorbij en het wordt tijd dat we, ook op dit punt, onze winst, of ons verlies, uittellen.

Ik wil, wellicht in overeenstemming met mijn aard, graag enige woorden wijden aan het verlies.

Het had allemaal zo aardig kunnen zijn maar het is, als zo vaak in Nederland, weer uitgelopen op een relletje van de fatsoensrakers.

De fatsoensrakers, dat zijn voor mij de mensen die zich vroeg of laat (maar meestal vroeg) gekwetst voelen in hun 'heiligste gevoelens'.

Zonder dat ik nu precies weet wat heilige gevoelens zijn (ik heb ze niet en ik hoop ze nooit te krijgen) weet ik wel dat het heel enge dingen zijn, veroorzakers van de meest krasse en fanatieke vormen van onverdraagzaamheid. Nederland is een landje waar de heilige gevoelens blijkaar welig tieren. Als er door een kunstenaar wat veel bloot (in zijn werk) wordt vertoond dan zijn er steevast enkele lieden die zich in hun heiligste gevoelens gekwetst voelen, een relletje beginnen, druk uitoefenen op burgemeesters en politici en als gegarandeerd succes het verbod van de openbare tentoonstelling van het gewraakte werk weten te bereiken.

Want dat is het griezelige van die heilige gevoelens: dat de overheid er altijd zo verschrikkelijk van onder de indruk is!

Waarom wordt eigenlijk niet gewoon tegen die fatsoensrakers gezegd: U hoeft die tentoonstelling natuurlijk helemaal niet te bezoeken?

Ik weet, het zou niet helpen want fatsoensrakers zijn altijd het meest benauwd voor het fatsoen van anderen, ze willen altijd iemand beschermen, vooral kinderen zijn een dankbaar object voor hun kruistochten.

Meer nog dan in hun gevoel voor fatsoen zijn de fatsoensrakers kwetsbaar. En daarmee zijn we beland bij het gebeuren op de Dam.

in hun gevoel van nationale waardigheid.

Daar hebben, uitgerekend op de treden van het nationale monument, honderden jongeren uit verschillende landen in de afgelopen zomer de dag en de nacht doorgebracht. Ze waren gekleed in spijkerbroeken en erger, ze droegen, als regel, lange haren, ze waren niet overmatig zindelijk, ze deden (soms) hun behoeften, ze scharrelden (een enkele keer) tegen de klippen van het nationale monument op, ze sliepen er (soms getweeën in één slaapzak), ze verkochten, zo nodig, brutale en liederlijke praatjes tegen voorbijgangers.

Dat deden ze en, als je de verhalen mag geloven (maar dat doe ik niet), nog veel meer.

Het is me heel duidelijk dat je dat leuk of helemaal niet leuk kunt vinden. Maar wat heeft het te maken met mijn, of uw, nationale gevoelens? Omdat het gebeurde op de trappen van het nationale monument? Is er iemand die gelooft dat de fatsoensrakers zich niet zouden hebben geroerd als het aan de overkant van de straat op het plein voor het paleis zou zijn gebeurd of ergens in het Vondelpark?

En wordt de nagedachtenis aan de gevallen dan niet onteerd?

Er zijn m.i. twee mogelijkheden: óf we denken van tijd tot tijd in dankbare herinnering aan hen die vielen in de oorlog óf we doen dat niet maar in beide gevallen heeft het gebeurde op de Dam daar niets mee te maken. Het is nonsens te beweren dat u of ik zouden zijn gedwarsboomd in onze wil tot herinnering en dankbaarheid.

En daar ligt voor mij het punt!

Ik zie dat sommige mensen antipathie en zelfs haat koesteren tegenover bepaalde groepen jongeren die ze dan ook aanduiden als langharig en werkschuw tuig.

Wie dat wil doen ga zijn gang! Maar laat alstublieft onze nationale gevoelens er buiten. Die maak je, net als het fatsoen, alleen maar belachelijk als je ze te pas en te onpas overal bijsleept.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

*nr. 9, september 1969
8ste jaargang*

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
*Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 - 2878*

Vaste medewerkers:
Nico Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

*Bij de voorplaat:
Parijs. Zomer 1969. Warm. De
enige plek waar nog verkoeling te
vinden is, is een terrasje. En wat
doe je dan? Je nestelt je uren op
een stoel. Een foto van Leonard
Freed.*

OUVERTURE

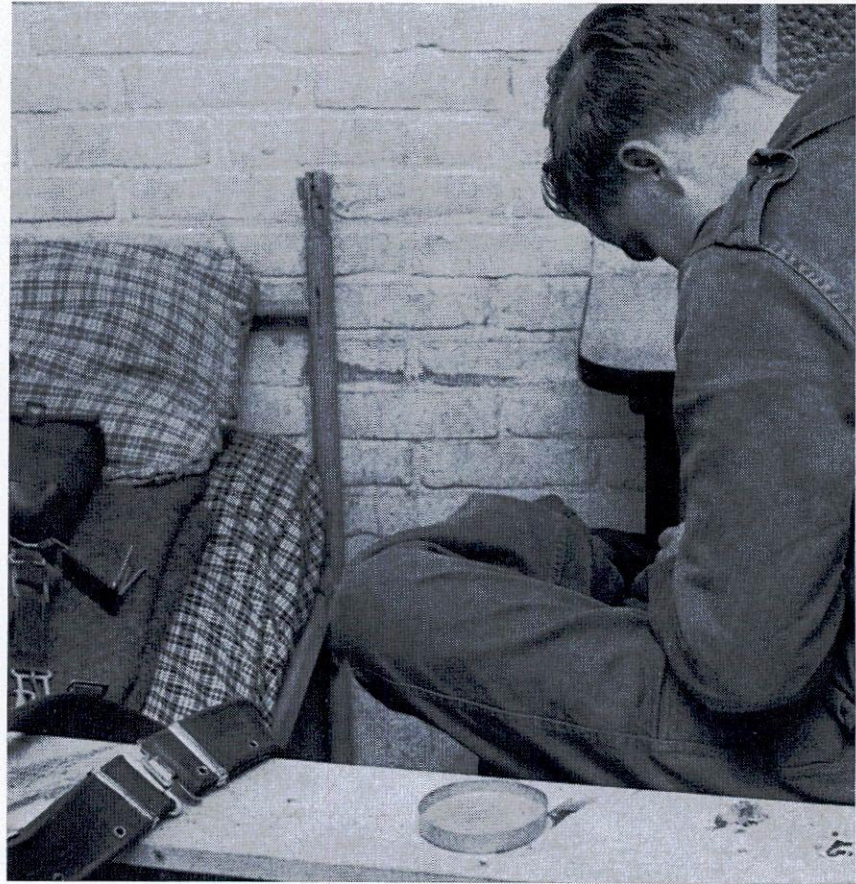
de tienduizenden soldaten in ons land zijn in twee groepen te verdelen: militairen en burgers in uniform. men wordt geacht tot de eerste groep te behoren, de tweede groep is goddank het grootst. ik heb zojuist alle indrukken en ervaringen van de eerste dagen in een vrij grote trechter gegooid en noteer nu wat er druppelsgewijs uit vandaan komt, het eerste wat je in dienst wordt geleerd is het 'militair zijn' en daarvoor vindt men het noodzakelijk de kazernepoorten de eerste tien dagen van de diensttijd hermetisch gesloten te houden. je moet trachten, onder regie van een sergeant-beroepsspeler, een toneelrol in 't hoofd te stampen waarvan de tekst met de volgende woorden valt samen te vatten: 'niet denken, alles doen en nooit vragen 'waarom?' na tien dagen tuimel je rolvast uit de mixer en wordt geacht zonder souffleur het landsbelang te kunnen dienen.

in die tien dagen gebeurt er heel wat, het eerste wat we kregen was het bestek. 'dat is nog niet zo gek,' dacht ik, het duurde echter nog vele uren voordat we deze wapens op hun deugdelijkheid konden testen. het was al drie kwartier middag voordat er iemand uit het groen opdook en uitte: 'hier, un kedetje.' ook ons uiterlijk werd aangepast. allemaal andere schoenen aan en verschillende dassen voor, dat was natuurlijk niks. ons uniform bestond de eerste dagen uit, van onder naar boven, een paar gympies (om keihard mee te kunnen weglopen), een zeer ruime overall (slobberharnas) en op het hoofd een vechtpet, het best te vergelijken met een uit de krachten gegroeide flitopper. de kleur was groen, maar dat is eigenlijk een overbodige opmerking. daar we zelf ook nog groen waren, was het een fascinerend gezicht. het groeten in dienst vormt een hoofdstuk apart. je zegt niet gewoon 'goede-morgen' of 'tot ziens', nee, je groet met je hand en dan nog op een speciale manier. een hogere groet men door met alle vijf vingers naar het hoofd te wijzen.

de tijd die je nodig hebt om de groet-techniek onder de knie te krijgen, valt trouwens in het niet bij de vele uren die je moet studeren om precies te ontdekken wie je moet groeten, wáár je moet groeten en, wat nog veel belangrijker is, wie en waar je niet behoeft te groeten.

volgens de ouders, en die zijn er zoveel in dienst, valt hier een van de opvallendste verschillen met vroeger waar te nemen: vroeger leerde je eerst wanneer je wél moest groeten, nu begin je te leren wanneer je beslist niet behoeft te groeten.

ook het medisch onderzoek neemt de eerste dagen een belangrijke plaats in. je moet je mond open doen en er wordt in gekeken. daarna mag je je mond weer sluiten. je moet op een weegschaal gaan staan en wanneer de wijzer, na een licht aarzeling, toch maar een getal aan-

wijst, wordt er iets genoteerd. je moet je mouwen opstropen en er staat een dokter klaar, voorzien van naald en draad, eerst doet hij er een soort priklimonade op, daarna ent hij je in. prik, ik heb je. je wordt voor alles ingeënt, tyfus, tetanus, difterie, vlektyfus, agina, tegen alles. alleen niet tegen militaire dienst.

tenslotte moet je je ogen opendoen, als je ze dicht had, en schijnen ze met een akelig scherp lampje in je pupillen. als beloning word je enkele weken later een hip brilletje verstrekt. ondertussen heb je ook allang een plaatje om, een mooi dun kettinkje draagt een druk beponst, vierkant stukje ijzer, een hondepennig waarop men kan zien hoe de dodelijk getroffen heet, wat zijn bloedgroep is en welk geloof hij al dan niet beleeft, het is een geruststellende gedachte.

een geheel ander aspect van de medische keuring vindt gedurende de volle tien dagen plaats. tien dagen kazernes betekent tien dagen met honderd jongens op een zolder, tien dagen in een mannenmaatschappij, seven lonely days plus drie. geen vrouw te bekennen.

alleen maar dromen, alleen maar praten, alleen maar denken aan haar, aan zij, het is wel het strengste dieet dat

men zich kan voorstellen. eva wordt de godin van het verlangen. wanneer je 's avonds in je bed ligt en het regelmatige geluid van hoge hakjes bereikt de slaapzaal, dan zijn er ramen tekort om het aantal nieuwsgierigen gelegenheid te geven klaar wakker te worden.

de gedachte dat iedereen sliep, bleek een grove misvatting. even later is het weer rustig, de ogen gesloten, de oren gespitst, aan het andere eind van de zolder klinkt nog zachtjes: 'we shall overcome.'

een enkele maal stuitten we overdag ook wel eens op een vrouwelijke dwaalgast. meisjes die nog nooit van hun leven door wie dan ook waren nagefloten, ondergaan deze eerste bliken van achterdocht en verrassing. ze hebben trouwens gelijk, ze worden bekeken door een dronken bril. struise werkers worden vanuit de hemel gezonden engelen met zwoelbruine ogen en prachtige lange, zwarte haren. sproeten worden schoonheidspukkeles, elke lange jurk een hip minirokje.

paardebloemen worden madeliefjes. na tien dagen mochten we los. als militair? ik weet het niet.

de medische keuring hadden we in ieder geval glansrijk doorstaan.

Ontzuiling en democratisering (2)

In mijn vorige artikel heb ik in grote lijnen aangegeven waarom ik het proces van ontzuiling en democratisering binnen de strijdkrachten nodig acht en hoe m.i. de geestelijke verzorging daaraan haar bijdrage zou kunnen leveren door mee te denken over de geestelijke motivering van dit proces. Wel heb ik toen betoogd dat de geestelijke verzorging eerst dan in staat zou kunnen zijn om haar bijdrage tot meer communicatie, meer ontmoeting en beter begrip en daardoor tot meer inspraak te leveren als zij bereid zou zijn de separatie en isolatie waarin zij zelf tot nu toe werkt te doorbreken.

Om niet al te vaag te blijven ben ik toen met enkele concrete suggesties gekomen die overigens niet meer wilden zijn dan een praktisch uitgangspunt voor een gesprek. De suggesties kwamen in het kort op het volgende neer:

- Een deel van de afzonderlijke lessen geestelijke verzorging zou kunnen vervallen en vervangen worden door b.v. eenmaal per maand een ontmoetings-bijeenkomst van verschillende richting o.l.v. de verschillende geestelijke verzorgers. Deze ontmoetingsbijeenkomst zou, op vrijwillige basis, toegankelijk moeten zijn voor alle rangen en standen in de militaire dienst.

- Ter voorbereiding van deze bijeenkomsten zouden commissies gevormd kunnen worden bestaande uit de geestelijke verzorgers en enkele militairen van verschillende rang. Op deze wijze zou de garantie bestaan dat de militairen zelf van het begin af meedenken en mee-beslissen.

- Landelijk gezien zou het werk van de verschillende vormingscentra, die nu nog geheel apart opereren, bij deze bijeenkomsten kunnen aansluiten, zodat een flink aantal gezamenlijke bijeenkomsten ontstaan die dan, uiteraard, ook weer voor mensen van verschillende rang toegankelijk zouden moeten zijn.

- Om dit werk ook landelijk te stimuleren zou een landelijke commissie gevormd kunnen worden met de hoofden van geestelijke verzorging en enkele plaatselijke geestelijke verzorgers en enkele militairen van verschillende rang, die aansluitend bij wat plaatselijk gebeurt, coördinerend zou kunnen werken en plannen tot verdergaande samenwerking en ontmoeting zou kunnen uitwerken.

Dat waren de suggesties, die dus slechts op een deel van het werk betrekking hebben, een deel van de gevelles en de individuele geestelijke verzorging blijft onaangetast. Het doel van de suggesties was dan ook allerminst om tot opheffing van de huidige vormen van geestelijke verzorging te komen maar om door meer samenwerking en ontmoeting de huidige verzuiling te doorbreken en daardoor een werkelijke bijdrage in het democratiseringsproces in de strijdkrachten te kunnen leveren.

Democratisering door beweging

Ik heb in beschouwingen over de V(ereniging) v(an) D(ienstplichtige) M(i-litair) al eerder betoogd dat ik niet geloof in een democratie die van bovenaf wordt geschonken. In de geschiedenis valt gemakkelijk na te gaan dat iedere verdere stap op de weg naar democratie altijd pas gezet kon worden na harde strijd.

De bovenstaande zinnen behoeven niet beslist tragisch te worden opgevat maar er wordt heel duidelijk wel mee bedoeld dat als er binnen een bepaalde situatie niet dynamische groepen aanwezig zijn die uit een werkelijke behoefte naar verdergaande democratisering bereid zijn dat proces zelf te stimuleren en te leiden, er van die democratisering zo goed als zeker niets terecht zal komen.

Wie het daarmee eens is zal begrijpen dat een welwillende minister, welwillende staatssecretarissen en welwillende militaire commandanten niet voldoende zijn voor het op gang brengen en doorzetten van het proces dat als regel met het woord 'democratisering' wordt aangeduid.

Om het zo duidelijk en simpel mogelijk te stellen: voor het bereiken van een bepaalde mate van democratie in de strijdkrachten is het noodzakelijk dat er voldoende militairen zijn die democratisch behandeld wensen te worden en die in verzet komen als dat niet het geval is. De VVDM is het belangrijkste voorbeeld van het feit dat dit proces bij de dienstplichtige militairen op gang is gekomen. Dat het niet tot de dienstplichtige militairen beperkt blijft getuigen de woorden nog kort geleden door de voorzitter van de onderofficiersvereniging Sint-Martinus gesproken.

Wat op gang begint te komen is een beweging voor meer democratie in de strijdkrachten. Voorlopig is een beweging met weinig of geen coördinatie (voor zover mij bekend is er b.v. nog geen contact tussen de VVDM en de verenigingen van vrijwillig dienende militairen) en met weinig filosofische, ethische en politieke motivering.

Het gevaar zit er daardoor dik in dat het geheel beperkt blijft tot de verstrekking van bepaalde materiële faciliteiten (die op zichzelf voor de betrokkenen heel belangrijk kunnen zijn) en tot incidentele acties die er niet in slagen door te dringen tot de kern van de zaak: het recht van inspraak d.w.z. het recht van meedenken, meepraten en mee-beslissen van iedere militair binnen de militaire situatie. Ik weet dat deze zinsnede veel weerstand zal wekken en zelfs door velen belachelijk gevonden zal worden. Ik hoor hier en daar een homerisch gelach losbreken bij de woorden: mee-beslissingsrecht voor alle militairen.

Wel, lachen kan bevrijdend werken, als men daarna dan maar wel wil bedenken dat het onmogelijk is om de strijdkrachten al te zeer te isoleren van

de burger-maatschappij waar een verdergaande democratisering wel degelijk aan het doorbreken is, dat er de laatste jaren allereerst een praktijk aan het ontstaan is die het ontbreken van inspraak afstraft met politieke en sociale onrust en dat er in dezelfde jaren een veelvoud van goede literatuur over motivering en methoden van het democratiseringsproces is verschenen, waarvan men eigenlijk eerst hier en daar wat gelezen moet hebben alvorens een oordeel uit te spreken. Ik kan u verzekeren: wie zich enigszins op de hoogte probeert te stellen vergaat het spontane en ongehinderde lachen. Ik meen dan ook dat de geestelijke verzorging in het democratiseringsproces binnen de strijdkrachten een bepaalde taak op zich zou kunnen nemen. En dat niet om der wille van de strijdkrachten maar om der wille van de mensen die vrijwillig of verplicht binnen deze strijdkrachten dienen.

In de eerste plaats zouden geestelijke verzorgers kunnen meedenken over motivering en methoden van het op gang gekomen proces. Het zal niet meer dan een meedenken mogen zijn, anders vervallen we opnieuw in de situatie dat de argumenten van bovenaf worden verstrekt. Maar zeker zou de geestelijke verzorging hier als intermediair kunnen functioneren tussen schrijvers en militairen. Zoals gezegd, er is de laatste jaren een grote hoeveelheid literatuur op de markt gekomen over begrippen als medezeggenschap, inspraak, democratisering enz. Het zou een van de taken van de geestelijke verzorgers kunnen zijn er voor te zorgen dat ontmoetingen en gesprekken binnen de militaire dienst niet verstoken blijven van de noodzakelijke informatie die vaak juist in deze literatuur te vinden is.

Maar bij die informatie kan het niet blijven. Informatie gaat eerst werken als ze opgenomen wordt in de ontmoeting van discussiërende mensen, in de communicatie tussen de groepen, die samen het democratiseringsproces op gang moeten brengen. En daaraan ontbreekt het in de strijdkrachten nog bijna geheel. Op grond van traditionele, hiërarchische opvattingen en gewoonten zijn de strijdkrachten nog sterk verdeeld in duidelijk van elkaar gescheiden groeperingen. Als iets een verdergaande democratisering in de weg staat dan is het deze situatie.

De geestelijke verzorging zou in de naaste toekomst haar werk zo kunnen inrichten dat juist door de geestelijke verzorging communicatiemogelijkheden tussen deze groeperingen geopend worden. Al doende zou een werkelijke bijdrage aan de democratisering geleverd kunnen worden, zou de beweging die ontstaan is richting en doel gegeven kunnen worden.

Wie zicht probeert te krijgen op het gistingproces van verdergaande democratisering dat zich in de maatschappij voltrekt valt daarbij o.a. op dat deze

ontwikkeling voorbij gaat aan allerlei tegenstellingen waarmee we tot nu toe in het maatschappelijk leven hebben gemanipuleerd. Zo spelen b.v. de oude tegenstellingen tussen de grote politieke partijen in deze ontwikkeling nauwelijks een rol om het simpele feit dat de dingen zich voltrekken buiten deze partijen om. Voor een democratie op zichzelf een merkwaardige, en ongetwijfeld gevaarlijke, zaak, de politieke partijen hebben zichzelf in de belangrijkste ontwikkeling in deze tijd, het democratiseringsproces, buiten spel gezet. Het debat in de Tweede Kamer over de bezetting van het Maagdenhuis was daarvan een navrant voorbeeld: vrijblijvende nakaarterij van mensen die met de gebeurtenissen zelf geen werkelijk contact hadden.

Voor de kerken en het Humanistisch Verbond geldt eigenlijk in wezen hetzelfde. De stromingen die vandaag de maatschappij-ontwikkeling stimuleren en richten hebben de oude godsdienstige en filosofische tegenstellingen achter zich gelaten. Ze deden dat uiteraard niet zonder noodzaak: onze oude bureaucratistische institutenmaatschappij is niet langer in staat wat probleem ook maar op te lossen.

Wie nu en in de toekomst een leefbare situatie wil creëren voor mensen zal nieuwe wegen moeten gaan en de moed moeten hebben oude, zinloze, en daardoor belemmerende, tegenstellingen aan zijn laars te lappen.

Natuurlijk is daarmee het nieuwe nog niet gegeven maar het is wel groeiende: een samenleving in beweging waarin steeds meer mensen ingeschakeld worden in vrije, beslissende communicatie binnen hun eigen levenssituatie. Niet een democratie van de overdracht van bevoegdheden aan specialisten en managers maar een meepraten en meedoen van iedereen, niet in een ver verwijderd parlement, maar in die levenskringen waarmee men inderdaad te maken heeft en waarbij men dan ook werkelijk betrokken kan zijn. Ik weet uiteraard voor welke grote moeilijkheden een dergelijke, laten we zeggen distributieve democratie komt te staan. Het zal pijn en tijd kosten.

Maar alleen in die sfeer zal zich ook een zekere mate van democratie binnen de strijdkrachten kunnen voltrekken. Als de geestelijke verzorgers daarbij slechts willen fungeren als de mannetjes die de inboedel van hun eigen instituut hebben aan te prijzen dan zullen ze meer en meer mensen worden naar wie nauwelijks, en dan nog alleen uit beleefdheid, wordt geluisterd.

Er is ook een andere mogelijkheid! Geestelijke verzorgers zouden de mensen kunnen worden die de oude strijdbijlen begraven en de bereidheid tonen om gezamenlijk, en samen met de militairen van allerlei rang, de huidige problemen te lijf te gaan, in werkelijke ontmoetin-

gen hun steentje bij te dragen tot toetsing van wat menselijk de moeite waard is en wat niet, tot toetsing van motieven en methoden op grond waarvan een verdergaande democratisering, ook binnen de strijdkrachten, zich zou kunnen voltrekken.

Vormgeving

Natuurlijk zullen daarbij nieuwe vormen ontstaan. Die vormgeving is werkelijk niet onbelangrijk, integendeel het succes van de nieuwe weg zal daarvan grotendeels afhangen. Maar het is wel onmogelijk die vormgeving van tevoren vast te leggen. Wie dat doet vervalt al meteen in de fout dat hij de vorm laat prevaleren boven de gedachte en de daad. Alleen in de praktijk zelf zullen houdbare nieuwe vormen kunnen ontstaan. Daarom moet men moed hebben, experimenterend ergens te beginnen.

Dat is de grond van de suggesties die ik in het vorige artikel heb gedaan en die ik aan de aanvang van dit artikel heb herhaald. Ze zijn bloederstig gemeend maar het zijn niet meer dan suggesties. Ik bedoel: ik sta er helemaal achter, ik ben bereid het bestaan van de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten op het spel te zetten om naar nieuwe mogelijkheden van humanisering en democratisering binnen de strijdkrachten te komen maar ik ben net niet eigenwijs genoeg om te menen dat de door mij gedane suggesties de enige of zelfs de beste mogelijkheid zouden inhouden.

Wat dat betreft is voor mij de discussie volledig open. Maar het is me wel ernst en ik tart een ieder die met de strijdkrachten te maken heeft, op welke plaats ook, om me duidelijk te maken dat ik het verkeerd zie, dat alles goed of nagenoeg goed is zoals het is, en dat gedachten zoals uitgedrukt in deze artikelen slechts opkomen in de hoofden van warbollen en non-valeurs.

Natuurlijk kan men zeggen dat allerlei maatschappij-vormen (o.a. en misschien juist de strijdkrachten) het toch niet zonder een zekere mate van autocratie kunnen stellen. Maar daarover gaat in wezen de discussie niet! Een samenleving van mensen zal waarschijnlijk altijd bepaalde spanningsvelden tussen autocratie en democratie vertonen. Maar de vraag is of men ieder ogenblik bereid is om ernstig onder ogen te zien of verdergaande stappen op de weg van meer democratisering gezet kunnen worden en of men bereid is de beweging tot stand te brengen die tot zulke stappen voert.

Werkelijke geestelijke verzorgers zullen m.i. altijd de bereidheid moeten hebben mensen op hun weg naar meer inspraak, meer communicatie, meer democratisering te begeleiden. Zij zullen dat moeten doen met de waardigheid en de volharding die aan hun ambt inhielden, en aan hun ambt inheerent zijn.

H. LIPS

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen.

Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst.

Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen.

Wie iets voelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vult het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis.

(Voor de Marine geldt een aparte regeling.)

Ondergetekende

..... (naam, voorletters, rang)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegd te

..... (landmacht/luchtmacht)

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

..... Handtekening:

De soul music en de blanke kantoorbedienden

In het radioprogramma *Hee* gaf een jongeman — waarschijnlijk behorende tot het groeiende leger *langharig werkschuwtuig* — vorige maand een opmerkelijke uiteenzetting over het ontstaan van de moeilijkheden tussen jeugd en politie, die ook dit jaar het Zuidlimburgse toeristenoord *Valkenburg* weer hebben geteisterd. De oorzaak van de rellen moest volgens hem voornamelijk in het muzikale vlak worden gezocht. 'Je wordt hier in de cafés en discotheques doodziek van al die rottige stampende soul-muziek,' zei hij ongeveer (ik citeer uit mijn hoofd). 'Als je vraagt of ze ook eens een goeie bluesplaat willen draaien — van *Cuby* en de *Blizzards* of zo — word je weggelachen. Daarom moeten we ons vertier wel op straat gaan zoeken.'

De paradoxale positie waarin de *soul music* bij het Nederlandse publiek is komen te verkeren, kan moeilijk beter worden gekarakteriseerd. Een geleidelijke maar daarom niet minder verbazingwekkende ontwikkeling lijkt haar voorlopige eindpunt te hebben bereikt.

Zoals ik in het mei-nummer van *Ego* duidelijk probeerde te maken, is de *soul music* het meest recente genre in de populaire muziek van en voor de zwarte Amerikaanse gettobevolking. Vroeger moesten dergelijke muziekvormen eerst een aanpassings- en verwateringsproces doormaken, vóór het grote blanke publiek van de amusementsindustrie de kans kreeg er kennis van te nemen, maar met de *soul* ging het om de een of andere reden anders.

In het voetspoor van zangeres *Aretha Franklin* konden de *soul*-artiesten met hetzelfde repertoire waarmee ze eerder alleen in wijken als Harlem terecht konden, nu ook bij het (zowel talrijker als kapitaalcrachtiger) blanke publiek voor de dag komen.

Progressieve popmuziek

Die verovering van de grote Amerikaanse markt werd natuurlijk niet van de ene dag op de andere een feit. Voorop in de appreciatie van de *soul music* liepen de 'hippe', progressief denkende sectoren van de blanke Amerikaanse jeugd, die veelal met hun voorliefde voor genres als *avant garde-jazz* of progressieve popmuziek al getoond hadden zich weinig aan te trekken van de maatstaven van de blanke burgerlijke goegemeente.

Ook in ons land vond de *soul music* zijn eerste aanhangers onder de non-conformistische jongeren. Het voornamelijk op deze groep gerichte blad *Hitweek* besteedde als eerste systematisch aandacht aan de diverse 'brown sound'-genres.

De populariteit van de *soul music* bleef niet lang beperkt tot de radicale minderheid van de blanke bevolking. Door toedoen van het efficiënte publiciteitsapparaat van de platenindustrie werd op den duur ook de grote massa voor de *soul* gewonnen.

In duizenden discotheques overal ter wereld viel vanaf dat moment iedere avond een eigenlijk volstrekt absurd gebeuren waar te nemen: eerbare blanke kantoorbedienden en hun verloofdes die al dan niet houderig rondspringen tegen een geluidsdecor van hartkreten van (soms voormalige) getto-bewoners, die tegen de verdrukking van de *white power*, in, de solidariteit van de geterroiseerde zwarte bevolking bezingen.

De blanke *soul*-pioniers voelden misschien het bijna perverse van deze situatie aan, of anders wilden ze zich kost wat kost van de meerderheid blijven onderscheiden — in ieder geval keerde het *langharige tuig* de *soul* al spoedig de rug toe om zich (zoals de hierboven geciteerde jongeman uit *Valkenburg*) in

een ander genre te storten: de door sommigen denigrerend als *bleus* betitelde blanke blues van mensen als *John Mayall*, *Paul Butterfield* en onze eigen *Cuby*. (Ook die *bleus-rage* heeft een aantal zacht gezegd merkwaardige aspecten, maar dat is een ander verhaal.)

De *soul music*, waar het bij deze merkwaardige verwickelingen eigenlijk allemaal om draaide, werd door die turbulente verschuivingen in de smaak van het blanke publiek hoogstens zijdelings beïnvloed. De artiesten waren uiteraard plezierig verrast (misschien wel stomverbaasd) door de stormachtige ontwikkeling die hun populariteit doormaakte, maar zij bleven in grote trekken hetzelfde soort platen maken.

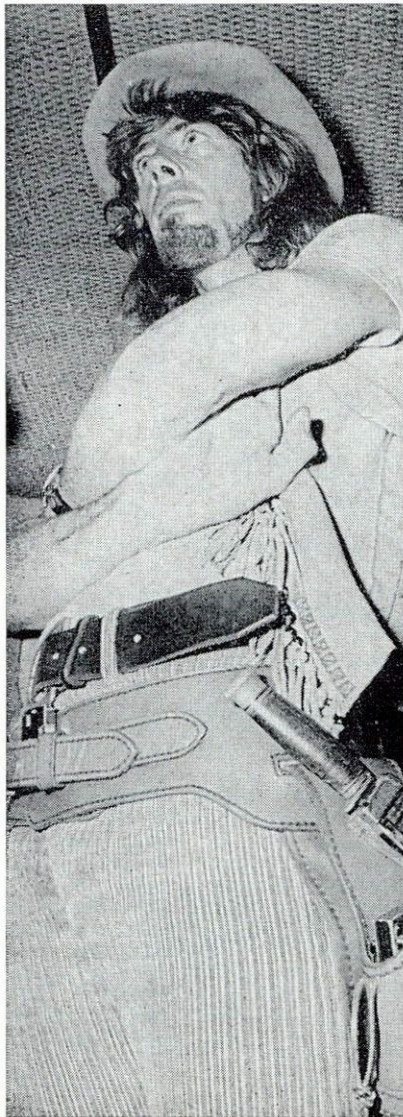
Het is zelfs opvallend dat de *soul music*, die tot ongeveer 1967 volop in beweging was, sindsdien een stabilisatie heeft doorgemaakt die volgens sommigen al op een verstarring is uitgegelopen. Nieuwe *soul*-artiesten van betekenis zijn er de laatste twee jaar niet bijgekomen (de meest recente 'ontdekking' is *Arthur Conley*, die eerder een handige compiler dan een vernieuwer is). En de 'gevestigde namen' produceren over het algemeen weinig meer dan steeds nieuwe variaties op hun oorspronkelijke successen.

De platenindustrie tracht in deze minder gunstige situatie de zaak nog zoveel mogelijk te redden door 'The best of...'-LP's van tal van *soul*-sterren op de markt te brengen. Artistiek biedt deze activiteit weinig perspectief, maar voor de fans heeft het tenminste het voordeel dat ze voor relatief weinig geld alle 'grote' nummers van hun favorieten bij elkaar kunnen krijgen.

'The Best of Wilson Pickett' (Atlantic SD 8151) is zo'n compilatie-LP, die inderdaad een uitstekend beeld geeft van de opkomst van (na wijlen *Otis Redding*) misschien wel de meest karakteristieke *soul*-zanger.

Wilson Pickett (geboren 1941) debuteerde in de jaren vijftig als gospelzanger maar stapte in 1959 over naar de wereldlijke popmuziek (veel van zijn collega-*soul*-artiesten hebben een analoge ontwikkeling doorgemaakt). Zijn eerste hits maakte hij als lid van de vocalgroep 'The Falcons'. *I found a love* (op deze LP) laat horen dat 'The Falcons' in een nogal belegen *Platters-Ink Spots*-idroom werkten, waar *the wicked Pickett* met zijn agressieve solo-zang duidelijk uitsprong.

Hij kreeg dan ook na enkele jaren de kans om als solo-attractie te gaan optreden, wat in 1965 al meteen een kolossale hit opleverde: *In the midnight hour*, een sindsdien honderden malen gekopieerd nummer dat terecht als 'het volkslied van de *soul*' wordt omschreven. Daarna volgden de successen elkaar in snel tempo op: *Land of 1000 dances*, 634-5789,

John Mayall.

Aretha Franklin.

scheidslijn tussen soul en gospel is, door een plaat vol onvervalst religieuze muziek op te nemen ('Song of faith and inspiration').

Ook de met soul music verwante *Motown Sound* is tot ver buiten de zwarte getto's populair geworden. Maar doordat deze Detroitse muziek zich in oorsprong al sterk conformeerde aan een soort kleurloze *middle class*-

JAZZ

smaak, verliep de Motown-expansie met veel minder schok-effecten dan de soul-explosie. Vreemd genoeg vallen juist bij diverse Motown-artiesten de laatste jaren opmerkelijke veranderingen waar te nemen. Een algemene tendens is het verder verslappen van de toch al zwakke binding met de zwarte pop-traditie ten gunste van de 'betere' musical-songs uit het blanke standaard-repertoire.

Bij een Motown-groep die relatief los is blijven staan van dit soort invloeden van buiten, *Martha Reeves & The Vandellas*, is een niet minder opvallende ontwikkeling te zien. In plaats van songs die het dagelijks leven in het getto weerspiegelen, zingen zij de laatste tijd regelmatig nummers die in feite regelrechte anti-revolutionaire propaganda inhouden. *Dancing in the street* is bij voorbeeld weinig meer dan een pleidooi tegen 'lange hete zomers,' terwijl *Forget me not* niets anders is dan een ouderwets stukje oorlogsromantiek (jongen moet — ongetwijfeld in Vietnam — zijn plicht gaan doen, maar zijn meisje is trots op hem en belooft hem trouw te blijven). Beide nummers zijn te vinden op 'Dancing in the street' (Tamla-Motown MTM S-3269), een plaat vol hits die ten dele de vroegere Greatest Hits-LP van Martha & The Vandellas overlapt.

De mannelijke Motown-groep *The Temptations* blijft met zijn teksten wél binnen de realiteit van de zwarte getto's. Het titelstuk *Cloud Nine* van de nieuwste Temptations-LP (Tamla Motown MTM S-3270) schetst bij voorbeeld de functie die de drugs in de sloppen vervullen als middel om aan de dagelijkse ellende te ontsnappen, terwijl *I heard it through the grapevine* en *Run-away child* even direct aansluiten bij de sfeer van het getto.

Maar hier is het de muziek die een curieuze ontwikkeling heeft doorgemaakt. Allerlei gitaar-motiefjes en tal van elektronische achtergrond-effecten wijzen allemaal in dezelfde richting: de underground-muziek, die zelf nota bene was ontstaan als een blanke voortzetting van de rhythm-and-blues. Zwart beïnvloedt blank beïnvloedt zwart — de cirkel is rond.

BERT VUIJSJE

Mustang Sally, allemaal op deze LP te vinden en stuk voor stuk indrukwekkende voorbeelden van Pickett's krachtige, onmiddellijk aansprekende 'preaching' zang-stijl.

Bestaat Pickett's repertoire grotendeels uit vurige betuigingen van liefde en eeuwige trouw, het onder de naam 'Sam & Dave' opererende duo *Samuel Moore* en *David Prater* gooit het doorgaans over een andere boeg: hun specialiteit is de (al dan niet men een knipoog gebrachte) bloemrijke bluf over hun veroveringstalenten en hun seksuele capaciteiten. Toch is hun achtergrond dezelfde als die van Pickett. Sam begon als lid van het koor in de kerk van zijn vader in Miami, terwijl Dave debuteerde in een kerk in zijn geboorteplaats Ocilla (Georgia).

'The Best of Sam & Dave' (Atlantic SD 8218) bevat veertien van hun energieke songs, waaronder hits als *Hold on*, *I'm coming*, *Soul Man*, *Soothe me* en *I take what I want*. Opvallend op deze LP is behalve de enorme vitaliteit vooral ook de schitterende manier waarop het tweetal elkaar afwisselt en aanvult (schijnbaar spontaan en nonchalant maar in werkelijkheid met een buitengewoon

groot raffinement precies uitgekiend).

Essentieel onderdeel van tientallen soul-hits (vooral bij Aretha Franklin maar ook bij tal van andere artiesten) was een uit vier zangeresjes bestaand achtergrondkoortje, dat *The Sweet Inspirations* als naam hanteerde — daarmee nauwelijks twijfel latend over hun sterke binding met de gospel-muziek.

Geweldige inzet

In 1967 namen *Cissy Houston*, *Myrna Smith*, *Sylvia Shemwell* en *Estelle Brown* zelfstandig een LP op, die eenvoudig 'The Sweet Inspirations' als titel meekreeg (Atlantic SD 8155). Ze vertolken hierop met bewonderenswaardige inzet een serie hits van andere soul-sterren (Eddie Floyd's *Knock on wood*, Wilson Pickett's *Don't fight it*, Aretha Franklin's *Don't let me lose this dream* etc.), maar ook een paar nummers die eigenlijk volledig in het gospel-genre thuishoren, zoals hun lijflied *Sweet Inspiration* en *Why am I treated so bad* (nota bene afkomstig uit het repertoire van de gospelgroep *The Staple Singers*). Kort na het maken van deze plaat demonstreerden *The Sweet Inspirations* ten overvloede nog eens hoe flexibel de

Easy Rider - het 'gewone' beeld van Amerika

Het aardige van het grote land dat Amerika heet, is, dat het daar lijkt of alles kan en mag. Ik schrijf met opzet lijkt, want de film 'Easy Rider' bewijst het tegendeel.

De gemiddelde Amerikaanse burger met zijn gemiddelde inkomen leeft onbekommerd en plezierig zijn leventje. Hij zal zich nauwelijks druk maken als autoriteiten op hun bekende eigen manier 'sheriffje' spelen; hij maakt zich wel — voor zijn tv-toestel gezeten — bijzonder druk over het optreden van het 'langharig, ongewassen en werkschuw tuig', dat niet nalaat zich te manifesteren en te protesteren tegen het (in de ogen van het 'tuig') zo verfoeilijke burgermansdom.

Nu is lang niet alles wat het langharig werkschuw tuig (om deze 'frisse' benaming nogmaals te hanteren) wil voor iedereen gesneden koek. Vooral de oudere generatie kampt met het probleem 'begrip', ze kan de jeugd niet meer volgen.

Eigen levenspatroon

In Amerika, het land waar veel mogelijk is, is dit generatieverschil zeer sterk. Daar hebben beatniks, hippies en wat dies meer zij, een eigen levenspatroon

Boven: Dennis Hopper (links) en Peter Fonda

Links: Fonda alias Captain America en Hopper, stickies rokend bij het kampvuur.

opgebouwd, dat in wezen niet zo veel verschilt van het normale, maar opvattingen over liefde, sex, drugs en godsdienst hebben voor hen een andere, soms diepere betekenis gekregen.

Peter Fonda — broer van Jan 'Barbarella' Fonda en zoon van Henry Fonda (o.a. De twaalf gezworenen) — maakte zijn regie- en produktiedebuut met Easy Rider, onlangs uitgebracht met als titel 'Ongebonden'. De Nederlandse betiteling gold alleen voor de voorpremière, want het filmverhuurkantoor Colombia twijfelt nog en dat bleek uit een enquête, waarin ook de titel 'ongebonden' ter sprake werd gebracht.

Fonda jr. haalde het thema — om het populair te zeggen — van de Amerikaanse straat: de jeugd met de lange haren, levend in communes met eigen landbouwculturen en vrije opvattingen. De commune-leden laten iedereen vrij om te doen en laten wat hij of zij wil. En om te roken wat-ie wil, of het nou een king-size-filter is of een sigaret gevuld met hasjesj.

Peter Fonda en Dennis Hopper (onafscheidelijke vriend en medespeler) hebben Easy Rider niet slecht geproduceerd. Er zijn weliswaar momenten in de film, waarbij je geneigd bent te denken aan de gezwollen reclamefilms in de trant van 'Peter Stuyvesant, u geniet zoveel meer,' etc; er zijn ook gedeelten waarin

Chaplin, de ware (circus-) komiek

Fonda zijn kunnen toont. Hij vergeet dan — gelukkig maar — om dramatische effecten op te schroeven en hij vergast de toeschouwer op kostelijk kijkwerk in aangename kleuren. De soms zeer opwindende popmuziek wordt gespeeld o.a. door The Byrds, Steppenwolf en The Jimi Hendrix Experience. Poppeluiden die de film de extra-vaart geven.

Carnavalsfeest

Fonda en Hopper, alias Captain America en Billy, daveren op zwaarverchromde en wonderlijk geconstrueerde motorfietsen dwars door de Verenigde Staten naar Los Angeles om het daar jaarlijks gehouden carnaval te vieren. Het geld voor die tocht hebben ze verkregen na het smokkelen van een partij heroine voor een handelaar in verdovende middelen (het karakteristieke boevengezicht is dat van hitplaten-producer Phil Spector).

Door huis noch God gebonden rijden ze dwars door prachtige landstroken over pijnlijke wegen naar hun bestemming. Tijdens de trip ontmoeten ze jonge mensen van hun eigen soort of mensen die graag mee willen maar dat niet

FILMBESPREKING

aandurven uit vrees voor represailles uit hun naaste omgeving. Het tweetal komt in aanraking met plaatselijke autoriteiten die geen vreemden (lees langharen, etc.) op het erf dulden en daarom het tuig zonder opgaaf van reden laat opsluiten in een cel tegelijk met iemand die onder invloed het dorpje de nacht daarvoor op stelten heeft gezet. Die iemand koopt zich vrij ('Hier sheriff, voor de moeite, enne... u vertelt niets aan mijn vader. Komt in orde meneer.') en houdt een pleidooi om Captain America en Billy vrij te krijgen.

Dat vrijkopen is een pijnlijke trekje in de film, want het toont duidelijk de corruptie aan die in vooral de kleinere Amerikaanse steden welig tiert.

Na talloze omzwervingen komen Captain America en Billy in de carnavalsstad Los Angeles. En dat feest beleven zij — in gezelschap van twee goedkope hoertjes — als een LSD-trip.

Fonda laat zien, dat hij op zo'n moment tot veel in staat is. Het totale beeld van de LSD-trip komt op de niet-gedrogeerde bezoeker af als een blikverruimende injectie.

Bizar slot

Fonda heeft zijn film bizar laten eindigen. Hij toont ons weer de Stuyvesant-landschappen, vol strakke autosnelwegen en een gammele truck, waaruit plotseling wordt geschoten. De beide motorrijders vallen dodelijk getroffen uit het zadel, de glimmende monsters ronken na in het groene gras.

Ongetwijfeld zal men zich afvragen, na het zien van deze film: 'Gebeurt dat in Amerika nou wel allemaal, het is zo'n vrij land.' Fonda laat ons zien dat in zijn vrijgevochten land, zulke dingen kunnen gebeuren. Hij tipt slechts even aan het generatieconflict, aan de toeschouwer de eer om alles te overpeinzen.

PETER J. MORÉE

Charles Spencer Chaplin (80) is 's werelds grootste komiek. Hij is ook 's werelds meest zuinige filmdistributeur, voornamelijk als het eigen werk betreft. Bijna zijn hele filmoeuvre van na 1918 heeft Chaplin in eigen beheer, en hij is af en toe bereid een rolprent uit zijn collectie af te staan om het grote publiek weer eens gunstig te stemmen. Chaplin heeft namelijk de gewoonte voor zijn films waanzinnig hoge huurbedragen te vragen, althans zo wil de overlevering het. De grote meester heeft echter weer eens met de hand over het hart gestreken en nu draait al weer weken lang de in 1928 voltooide 'The Circus'.

Sensatiepers

De voorbereidingen en het maken van de film kostten Chaplin meer tijd en geld dan hij had voorzien. De moeilijkheden ontstonden voornamelijk door de wispelturigheid van Chaplins tweede vrouw, Lita Grey. Een jaar na de geboorte van hun eerste zoon Sidney diende Lita een eis tot echtscheiding in op grond o.a. van ontrouw en bedreiging haar te zullen vermoorden(!). Het echtscheidingsproces werd in Amerika een sensatie van de eerste orde. Letterlijk iedereen bemoeide zich er mee, de sensatiepers sprong er boven op, de door de buitenstaanders zo gehate vrouwenclubs hitsten de volkswaarde naar een ongekende hoogte, zodat kunstenaars van naam zich genoodzaakt zagen om voor Chaplin in de bres te springen.

De productie van The Circus was tijdens die geruchtmakende tijd volledig gestaakt. Want op alle bezittingen van Chaplin was beslag gelegd, ook op zijn kleine studio in Hollywood.

Chaplin had zich terdege voorbereid om deze film te maken. Hij had een heus circus laten bouwen achter zijn studio, hij leerde koordansen. En mede-hoofdrolspeelster Maerna Kennedy kreeg paardrijlessen om als schoonrijdster te kunnen schitteren.

De kopie die nu in onze bioscopen draait, mist het 'verregende' en 'verknijpte' beeld. Chaplin heeft er alles aan gedaan om de ouderdom er buiten te houden.

De onvermoeibare meester heeft op 79-jarige leeftijd nog gauw de muzikale begeleiding bij deze stomme film verzorgd en hij zingt zelf een heerlijk sentimenteel liedje, dat verder in de film als thema zo nu en dan opduikt.

Eeuwige zwerver

Chaplin speelt ook nu weer de eeuwige zwerver, die goed doet, maar nooit goed ontmoet. Hij verzeilt midden in het circusleven als hij betrokken raakt bij een geval van zakkenrollerij en vluchtend voor de politie een spiegel-doolhof inrent. Deze scène vormt al het eerste hoogtepunt, er zullen nog vele volgen. Elk over Chaplin op papier geschreven uitleg van zijn grappen doet echter afbreuk aan het genie dat Charles Spencer Chaplin heet, daarom op naar 'The Circus'.

P. J. M.

De in 1914 geboren Tsjechische schrijver Bohumil Hrabal publiceerde o.m.: 'Tanzstunden für Erwachsene und Fortgeschrittene', 'Die Bafler', 'Die Vertrackten' en 'Moritäten und Legenden'. Behalve in het Duits, werden zijn boeken in het Engels en Frans vertaald.

Het in dit artikel genoemde 'Zwaarbewaakte treinen' werd in het Nederlands vertaald door Hans Krijt en is een uitgave van Polak & Van Gennep. Prijs f 6,40.

Uit de flaptekst van 'Zwaarbewaakte treinen':

(...) 'Met een ironische distantie beschrijft Hrabal de dagelijkse gebeurtenissen op het stationnetje (...), met als climax de sabotagedaad tegen de Duitsers die de hoofdfiguur het leven kost. Een daad zonder heroiek, die een einde maakt aan het leven van iemand die nauwelijks in staat is geweest om persoonlijke beslissingen te nemen (...).'

Voordat Bohumil Hrabal geheel van de pen kon leven was hij o.m. ambtenaar (hij is dr. in de rechtswetenschappen), metaalbewerker, papiersorteerder, verzekeringsagent en sjouwde decors bij een toneelgezelschap.

Na ongeveer een uur zoeken, niet in de laatste plaats veroorzaakt door de sinds de Russische Überraschung nog steeds in groten getale ontbrekende straatnaamplaatjes, blijkt Bohumil Hrabal niet thuis te zijn. In zijn woonruimte, inclusief luchtverontreiniging, achter één der vele Praagse stations, geeft zijn vrouw het adres van een café in het centrum. 'Hij zit er met vrienden te diskussiëren. Hij is hier niet vaak. De laatste tijd komt hij thuis, werkt wat, gaat weg, probeert te werken, komt thuis, gaat weg... Voelt zich vreselijk onrustig.'

Vraag: De politieke situatie?

Mevrouw Hrabal: Ja.

Vraag: Slecht?

Mevr. Hrabal: Gespannen. Wij moeten afwachten. De éénentwintigste augustus is het een jaar geleden. Laten wij hopen dat het niet slechter wordt... Maar komt u in het week-end naar Kersko, ongeveer 25 km buiten Praag. Wij hebben er een buitenhuisje. Daar is mijn man liever. Hij kan er praten en werken.'

Verslag van een gesprek

Zij legt mij de route uit en merkt bij herhaling op dat ik beslist moet komen. Zij is gewoon lief en lijkt te verlangen naar een dagje zonder literatuur of politiek. Later op de avond ga ik langs diverse cafés in het centrum, maar ook dan geen Bohumil Hrabal. De volgende twee dagen, wanneer ik in een aantal boekhandels naar werk van Bohumil Hrabal vraag, is het resultaat evenmin hoopgevend.

Behalve in het Tsjechisch, is er niet meer te krijgen dan één verhaal opgenomen in de bundel 'Sieben Würfel' (Titel van verhaal: Gesunde Luft, handelend over een man, die met een zeis door z'n schedel, 't één en ander over z'n leven vertelt. Een leven dat geleefd wordt in de directe omgeving van een cementfabriek...!). De moeilijkheid blijkt te zijn dat het in het Duits vertaalde werk van Hrabal uitgegeven wordt door Suhrkamp Verlag in Frankfurt. Een uitgeverij die men wel kent, maar waarvan men geen boeken kan verkopen omdat Frankfurt in het 'verkeerde' Duitsland ligt.

Mijn vrees dat Bohumil Hrabal zelf uiteindelijk ook onvindbaar zal blijken te zijn, blijkt een paar dagen later ongegrond. De routebeschrijving van zijn vrouw klopt tot in de kleinste details, het buitenhuisje is een riant bungalow midden in de bossen, Bohumil Hrabal een klein, ietwat gedrongen figuur die men, genomen naar zijn snelle, onverwachte bewegingen, in de voetbalwereld met 'dribbelaar' zou aanduiden. Vraag: 'Zwaarbewaakte treinen' is politiek geëngageerd. U protesteert met uw verhaal voortdurend tegen het optreden van de Duitsers. Gezien de huidige situatie zou men dat verhaal symbolisch kunnen opvatten. Betekent dit een gevaar voor u' en hebt u van de autoriteiten als iets te horen gekregen?

B. Hrabal: Net zoals met ieder ander boek, kun je met 'Zwaarbewaakte treinen' alle kanten uit. Zoveel kanten misschien dat het (voorlopig) nog niet verkeerd kon vallen. Of dat zo blijft, weet ik niet. Komt er een tijd dat men gaat 'zoeken', dan zal er met dit verhaal stellig iets te doen zijn. Ja, dat wel...

Vraag: Bijvoorbeeld?

B. Hrabal: Verbieden.

Vraag: De konsekwenties voor U zelf?

B. Hrabal: Daar denk ik liever niet aan. Tot nu toe heb ik pas één keer last gehad. Een stuk voor een literair tijdschrift werd geweigerd. 'Er liever niet aan denken' lijkt misschien wat kinderlijk, maar het is de enige mogelijkheid om aan het werk te blijven. Je zou kunnen zeggen dat iedere dag meegenomen is. Meer dan één dag vooruit denken, werkt op m'n zenuwen. Bovendien wat heeft het voor zin? Niemand weet hoe de situatie zich in Tsjechoslowakije zal ontwikkelen. Er zijn geen schrijversprocessen, dat is in ieder geval (voorlopig) één zekerheid...

Vraag: De hoofdpersoon uit 'Zwaarbewaakte treinen' pleegt zijn daad van verzet als de oorlog al vrijwel afgelopen is. Waarom niet eerder?

B. Hrabal: Ook helden zijn aan omstandigheden gebonden. De jongen heeft pas tegen het einde van de oorlog een kans om een daad te stellen. Waarom hij het trouwens doet, beseft hij nauwelijks. Wijzer wordt hij er niet van...

Vraag: Hij wordt dood geschoten. Is dat niet wat hij wenste? Eerder in het verhaal probeert hij immers zelfmoord te plegen...

B. Hrabal: Ja, maar wie wil niet één keer in z'n leven aan alles een einde maken?

Vraag: 'Zwaarbewaakte treinen' is autobiografisch?

B. Hrabal: Ja. Het speelt hier vlak in de buurt. Ik werkte in de oorlog op een klein station als assistent van de stationschef.

Vraag: Hemingway maakte er een eind aan...

B. Hrabal: ... dat gaat voor mij nog niet op. Hemingway voelde aankomen

dat zijn creativiteit terugliep. Overtrokken misschien, maar dat ene moment moet het voor hem te duidelijk geweest zijn. Ik kan het mij wel voorstellen.

Vraag: Hoe werkt U?

B. Hrabal: Ik weet tevoren nooit precies waar ik naar toe ga. Een vast schema heb ik niet. Wanneer ik een gedeelte af heb, dan laat ik het aan mijn vrienden lezen. Hun kritiek is voor mij erg belangrijk. Uiteindelijk schrijf ik voor hen.

Anti-held

Vraag: Wie zijn die vrienden?

B. Hrabal: De kleine man, de anti-held.

Vraag: Zoals U zelf bent?

B. Hrabal: Ik? Een anti-held...? Ja, natuurlijk, als schrijver ben je...

Bohumil Hrabal gaat, voor de vierde maal sinds ik gekomen ben, weg. Volgens zijn vrouw om boodschappen te doen. Als hij terug komt is dat evenwel met een lege tas. Na een plaatselijk krant zwigend te hebben doorgebladerd, stelt hij voor om o.m. wijn te drinken, te wandelen, naar een kollega te gaan, in de zon te zitten of een pivocafé (zaak waar men vnl. bier schenkt) te bezoeken.

Uiteindelijk wordt het zwemmen in de Elbe. Onderweg praat hij over film. Hij heeft een speciale opleiding gevolgd om dialoog te schrijven. Werkt veel samen met de jonge regisseur Menzel. Het hoe en wat van een film krijgt gestalte tijdens lange wandelingen met de regisseur. In '67 staatsprijs voor de film (f 10.000). De regering geeft jonge filmers zowel als schrijvers geldelijke steun. Dan, plotseling en volgens Bohumil Hrabal niet te vertalen ('Dat moet de lezer van Uw stuk zelf doen.').

'Ohne Riss im Hirn kann man nicht leben. Man kann den Mensch nicht von der Freiheit entlausen.'

En, eveneens in verband met zijn boek 'Zwaarbewaakte treinen':

'Vele critici hebben mijn hoofdfiguur vergeleken met Svejk van Jaroslav Hasek. Ik geloof ten onrechte. Svejk was een figuur uit de eerste wereldoorlog. Mijn figuur uit de tweede wereldoorlog is meer, hij saboteert, is actief, wil de vijand kapot maken. Dat het in het grote geheel weinig uithaalt, doet weinig ter zake. Je stelt een daad. Waarschijnlijk alleen maar mogelijk, omdat je verwacht dat het een verandering teweeg zal brengen.'

Over (de) waarheid:

'Voor mij bestaat geen objectieve waarheid. Mijn naïviteit is mijn prisma, mijn schat, mijn bezit, dat ik moet beschermen.'

Vraag: In interviews zegt U herhaaldelijk dat U behalve voor vrienden, voor stamgasten schrijft. Vraagt dat niet veel energie?

B. Hrabal: Al die drank, wilt U zeggen...! Valt wel mee. Wanneer ik in

kranten over 'mijn' stamgasten praat, voeg ik er altijd aan toe dat ik per dag met zes glazen bier (betekent in Tsj.Slw. ongeveer drie liter, D.Z.) en een beetje eten beslist wel uitkom. Neen (lacht langdurig) aan de drank ben ik niet... Maar ik moet zoveel mogelijk in kroegjes zitten. De mensen zijn er waar. Je vindt er nog de echte 'Tugenden' Intellectuelen hebben altijd voorwendsels, uitvluchten. Bij hen moet je Leven maar al te vaak met een kleine 'l' schrijven.'

Vraag: Uw eerste boek verscheen in 1963. Waardoor zo laat?

B. Hrabal: De mensen waarover ik schrijf zijn vaak grof, erotisch, misschien wel pervers of banaal. Ik zat met de taal. Ik moest bij mijzelf de schroom overwinnen om bepaalde woorden te gebruiken. Ik schrijf al vanaf mijn zestiende. Waarmee begonnen? Natuurlijk met gedichtjes...

Weer terug in zijn huis, gaat Bohumil Hrabal opnieuw weg. Hij moet met wat mensen het dorpsfeest van die avond organiseren. Bij de deur: 'Waarom ik schrijf? Ik kan het niet nalaten om het leven van kanttekeningen te voorzien. Als ik niet schrijf, lees ik: Heidegger, Schopenhauer, Augustinus, Jaspers en Jacob Böhme. En: Herinnert U zich die vrouw waarmee U zat te praten aan de Elbe? Zij maakt zich veel zorgen over de situatie van vandaag. Komt haar goed uit, in de oorlog was zij fout... Wat literatuur is? Eerst leef ik, daarna geef ik er commentaar op.'

Hrabal = er hat gescharrt. Scharren = graven, krabben (met voet), scharrelen, wroeten, strijkages maken, schuifelen (v. misnoegen), schrapen, schrapen, (Leiche) in die Erde sch. in de grond stoppen.

Bohumil = Gottlieb = 'God heeft hem lief.

DICK ZAAL

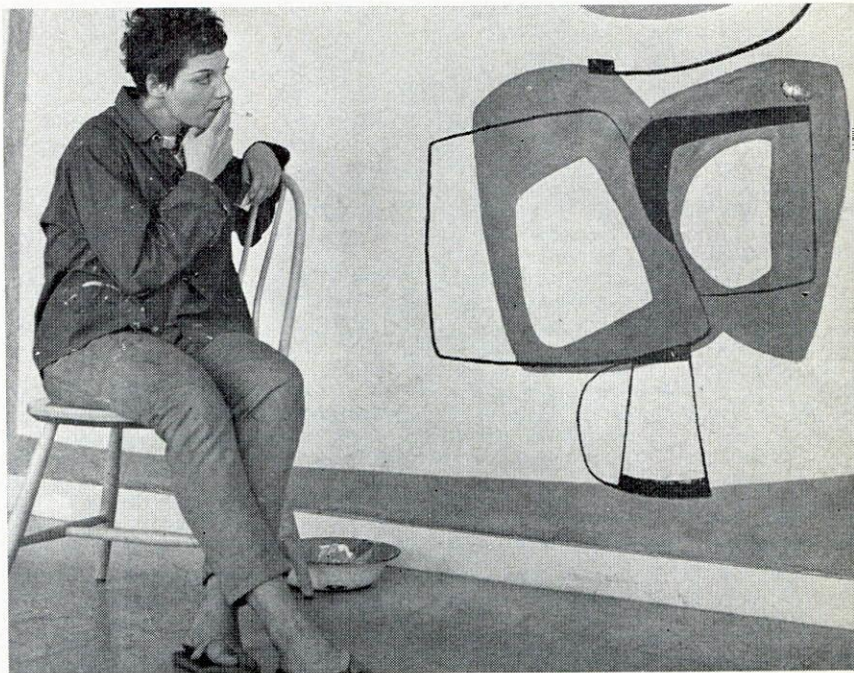
Help humanistische militaire huizen bouwen

De humanistische militaire tehuizen, waarvan één in het buitenland en vier in Nederland, ondervinden een steeds groeiende belangstelling. Vandaar dat wij in ons land meer huizen moeten gaan bouwen. Wilt u ons bij dit werk helpen door uw bijdrage te storten op postgiro 20 540 H.M.T. Bussum?

Museum Fodor dreigt vergeten gebied te worden

'Het volk' wil helemaal geen kunst. Het zit niet te wachten op eigentijdse schilderijen. Het zit op een mooie dag liever in Zandvoort, aan de berm van de autoweg of op een stadsterras, dan in een museum. 'Nachtwacht-kijken' in het Rijksmuseum of even het Stedelijk Museum van Amsterdam binnenwippen — dat gebeurt nog wel eens. Vooral het Rijksmuseum als opvoedkundig object is een verplicht cultureel nummer. Hoe het met het museumbezoek is gesteld blijkt uit de bezoekerscijfers van musea die niet op de 'verplichte lijst' voorkomen. Het museum Fodor op de Keizersgracht te Amsterdam is daar één van.

Alles zou eigenlijk in het voordeel moeten werken van dit kunsthuis. Het ligt aantrekkelijk aan de gracht, in het centrum van Amsterdam. Het is niet al te groot, overzichtelijk, mooi ingericht en niet duur (entree vijftig cent). De tentoonstellingen in Fodor worden met zorg samengesteld, zijn altijd zeer gevarieerd en zijn als eigentijdse Nederlandse exposities veel representatiever dan die van het Stedelijk. In Fodor krijgen jonge schilders en beeldhouwers een kans hun

Yvonne Kracht bij een van haar vroegere werken.

hebben ongelijk,' ware het niet dat de thuisblijvers hun eigen gelijk bepalen en dus altijd het grootste gelijk van de wereld hebben. Voor wat betreft de kunst-interesse van het gros der Nederlanders leidt deze gedachtegang tot de conclusie dat 'het volk' verbijsterend acultureel is.

Bij binnenkomst van het herenhuis aan de Keizersgracht moet je via de hal langs de bali, waar twee portiers hun zoveelste kopje koffie drinken, ontspannen een gesprek over niets voeren en bij het zien van een bezoeker meesterlijk hun verraste kreet 'Hé daar heb je er één' voor zich weten te houden.

De samenstellers van Fodors zomerexpositie hebben alle zalen (5 stuks) een verschillend accent gegeven. De benedenzaal is klinisch, clean, minder schilderachtig, maar meer geïnj en 'pop' dan de ruimten op de eerste etage. Er staan enkele bijzonder fraaie composities. De 31-jarige Wladimir Zwaagstra leeft er zijn Plok-complex uit. Van hem hangen er Plok no 8 en Plok Rood op Wit: primaire kleuren, ronde vormen, gedurfde compositie. Zwaagstra demonstreert een verfrissende ruimtebeheersing. Plok no 8, in blauw, groen, wit en oranje-rood heeft de vaart van een in schema gebracht neerschietend hemellichaam. Zwaagstra is met de 30-jarige Mary Schoonheydt de meest schilderkundige van de parterre-exposanten.

Gaaf werkstukje

Van Schoonheydt hangt er een drieliuk, waarop rose vleeskleur (in feite vrij afstotend, maar bijzonder functioneel) overheerst. Ook hier verder een koel primair kleurgebruik. Naast het 'drieliuk van mensenvlees' hangt 'compositie' van Yvonne Kracht (37). Het doek is origineler dan de titel doet vermoeden. Yvonne heeft een gaaf heraldiek werkstukje geleverd in zilverkleur, wit en advertentierood. Moderne tinten die de kruiscompositie toch de oeroude sfeer van de ridderblazoenen doet ademen.

Er zijn drie ruimtelijke constructies te zien. Van Leendert Janzé (29) staat er de 'Zuil'. Een wit voetstuk, een liggend TV-oog met daarop een ingenieuze glazen kubus met elkaar kruisende vlakken. Het TV-oog werkt: een witte streep slingert zich over de beeldbuis. Via regelknoppen in de zuil kan met het 'oog' worden gemanipuleerd. De Zuil is een soort modern afgodsbeeld, leuk om mee te spelen.

Verrassend en minder opgelegd is de 'Grand piano' van Dirk Müller (24). Op een wit vlak is een opengeslagen zwart vleugelstuk opgericht, compleet met scharnier. Een bijzonder mooi ding. Het wonderlijke met de 'Grand piano' is dat de vorm aanvankelijk bekend voorkomt. Aan een piano denkt aanvankelijk nog niemand. Pas bij het lezen van de titel komt de 'Aha-Erlebnis': 'Verrek 't is een piano'. Deze manier van naamgeven is een spel waaraan meer kunstenaars meedoen.

Zo maakte Rolf Adel (31) een 'Plexibox'. En inderdaad, het zijn niet mis te

Het museum Fodor op de Keizersgracht, gevestigd in een oud herenhuis.

beste werk ten toon te stellen. Toch, als de twee portiers hiertegen geen bezwaar zouden hebben, zou de bezoeker urenlang geheel bloot door de zalen kunnen zwerven zonder aanstoot te geven. Want in negen van de tien gevallen is er niemand die het ziet. Kortweg: in museum Fodor komt — ten onrechte — geen kip.

Je zou haast een versleten journalistiek cliché gebruiken als: 'De thuisblijvers

Boven: Gerti Bierenbroodspot, schrijfster-schilderes.

Links: Leendert Janzée in zijn atelier te Rotterdam.

verstane 'boxen' van plexiglas. Een samengestelde kubusformatie van onderen doorschijnend, van boven blauw. Een zelfde ervaring krijg je bij het doek van Hans Koekoek (eigenlijk geen jongere meer met zijn 39 of 40 jaar). In een gemene kleur lila en een even gemene tint oranje schilderde hij een forse vorm. Je bekijkt het; je leest de titel; je gaat even vlug ter controle op je hoofd staan: en jawel hoor een 'Omgekeerde Vijf'. De nog iets minder jeugdige Armando (uit 1929) doet het directer. Hij schilderde 'Zes maal Rood': zes rode vlakken tot een geheel aan elkaar genageld. Toch geeft deze naamtruc iets speels aan het werk.

Lichte ergenis

De Rood-blauwe ijzerconstructie op een wit vlak van Maarten Manson (33) is opzienbarender dan Koekoeks omgekeerde vijf. Toch bekruipt je een lichte ergenis als je de titel leest die Manson interessanter aan zijn werk geeft: Sign. nr. 01389-11211-1.2.1.

Op de eerste verdieping zijn vier zaaltjes, drie kleine en een grote. Een klein zaaltje met tekeningen en schilderijen, waarvan de tekenkunstigheid het belangrijkste aspect is. Een grotere zaal waar schilderijkunstigheid en koloriet hoogtij vieren, een 'Amerikaans' zaaltje en een non-figuratief vertrek.

Het tekeningen-zaaltje is het minst interessant. Het enige verrassende hierin is de bijdrage van Martin van Veen (27).

Jaren geleden begon Van Veen als zeer talentvol surrealistisch pentekenaar. In galerie d'Eendt had hij een uiterst boeiende, grote tentoonstelling. Het is daarom onbegrijpelijk waarom hij in Fodor twee waardeloze produkten ophangt: 'Muur met bogen' en de zo mogelijk nog slechtere 'Mijn geluk'.

In de grote zaal valt Hans Landsaat (34) het meest op met zijn 'Landschap met opblaasbare boot' en zijn 'Bemande rubberboot', twee variaties in groen, rood en blauw op hetzelfde thema. Hij schildert robuust. Hij hanteert de figuratieve elementen (de boot en de jongen) als nonfiguratieve kleurvlakken. Verfrissende doeken, gedurfd van kleur en compositie en, beslist geen priegelwerk.

In het Amerikaanse zaaltje ontkom je niet aan de indruk: dit heb ik meer gezien. Het is over het algemeen weinig origineel, modernistisch werk met pop-inslag. De 'Bouwplaat Vietnam' van Gustave bijvoorbeeld is ronduit slecht. Het is, vind ik, ergerlijk dat het Vietnam-protest misbruikt wordt om een inhoudeloos knoeiwerk te maken. Bovendien is het gênant. Gustave profiteert bewust van de begripsvertoebeling die ontstaat: 'Kan men als tegenstander van de Viet-

KUNST

nam-oorlog onverdacht dit anti-Vietnam-schilderij lelijk vinden?"

De reliëf-schilderijen van Jan Smeets (32) zijn van beter gehalte, hoewel ze ook niet uitblinken door originaliteit. 'Smart Aleck Kills' is een soort levensgrote reclameachtige strip — niet bijster mooi, ook geen lachertje.

Zijn doek 'Nat' is plezieriger. In fondant en roomijskleuren (ook al zo Amerikaans) een groot vlak half geschilderd door een enorme muurverfkwast. Ook hier het titelgrapje: 'Nat', inderdaad. In de laatste zaal zijn vooral Gerti Bierenbroodspot (24) en Donald Bouws (34) belangwekkend. Voor Bouws met zijn 'Sense Speciale' de hoofdprijs. Zijn ingekerfde, grote roestbruine vlakken tegen een groenachtig witte achtergrond zijn prachtig.

Gerti Bierenbroodspot gaat minder robuust, vrouwelijker, te werk. Van haar hangen er twee doeken: 'Achtergebleven zielen' en 'Scheppingsverhaal'. Vooral het laatste is bijzonder sterk van tekening en compositie. Met beperkt kleurgebruik (roodbruine, witte, grijze en zwarte tinten) werkt zij als een koloriste pur sang.

Er hangt meer in Fodor. Op enkele uitzonderingen na is de kwaliteit van het geëxposeerde hoog. Het is daarom zo jammer dat Fodor langzamerhand tot een vergeten gebied dreigt te gaan behoren.

Ton Regtien Universiteit in opstand (2)

'Het ministerie van binnenlandse zaken geeft een in zijn uiteindelijke doelstelling geheime opdracht aan verschillende chemische faculteiten. Alleen de hoogleraar-directeur weet, overigens niet in alle details, ongeveer de bedoeling van de opdracht. Er wordt een fors bedrag aan subsidie voor het onderzoek aan de laboratoria verstrekt. Het onderzoek wordt uitgesplitst in afzonderlijke deeltaken. Chemisch kandidaat X, die van de uiteindelijke doelstelling van het onderzoek niets weet, gaat aan de gang om in methodologisch zuivere proeven de invloed te meten van een aantal chemische stoffen op konijnen. Een andere chemicus doet dat met muizen en ratten en probeert weer andere chemische stof-

fen. Bedoeling is wel, dat de beesten niet doodgaan. Ze moeten zelfs bij bewustzijn blijven. Het gaat er om de juiste dosis van de juiste stof te vinden, zodat de willekeurige spieren van deze dieren tijdelijk verlamd worden. Om lastige vragen tegen te gaan, wordt gezegd dat dat waarschijnlijk bedoeld is voor de ontwikkeling van een chemisch preparaat waarmee dierenruiten humaan op jacht kunnen naar nieuwe exemplaren voor lege kooien. De stof wordt ontwikkeld, de resultaten van de verschillende onderzoeken komen bij elkaar, de studenten in de chemie hebben braaf en nauwkeurig hun 'zuiver wetenschappelijk' werk gedaan. Het uiteindelijke rapport gaat naar het ministerie en korte

tijd later wordt de politie bewapend met een nieuw middel voor de bestrijding van demonstraties en stakingen, een 'incapacitatie agent', een gaspatroon die de demonstranten en stakers voor enkele uren van de mogelijkheid van het gebruik van hun willekeurige spieren kan beroven. De studenten in de chemie die kort daarna in staking gaan en hun faculteit bezetten, vanwege bijvoorbeeld de doorvoering van een onrechtvaardig selectiesysteem, worden door de politie met hun eigen produkt behandeld en weerloos in de arrestantenwagens gelegd. Dit is geen 'Brave New World' fiction. Dit is een niet eens zo karikaturale weergave van wat onlangs in de Verenigde Staten is gebeurd.'

De passage hierboven is een van de meest treffende staaltjes die Ton Regtien in zijn boek 'Universiteit in opstand' naar voren brengt om iets van de situatie waarin op het ogenblik wetenschap wordt bedreven, duidelijk te maken. Voor Regtien geen griezelverhaal overigens, maar een aanzet tot ingrijpende politieke acties, zoals we in het vorige artikel gezien hebben. Het zou van weinig realisme getuigen om ons zelf de moed in te spreken met de schijn-geruststelling dat het in de Verenigde Staten dan misschien een benauwende toestand mag zijn, maar dat het hier allemaal wel zo'n vaart niet zal lopen. Zo'n gedachte druist niet alleen in tegen de aantoonbare toename van uitwisseling van wetenschappelijke, politieke en andere ideeën en ervaringen over de hele wereld; maar er zijn ook feiten voorhanden die haar weinig aannemelijk maken.

Op 1 augustus schreef Drs. J. P. A. Gruijters in Het Parool: 'De Centrale van Politie Organisaties heeft (eind juli) laten weten, dat er een 'behoefte' bestaat aan een uitbreiding van de preventieve middelen tegen volksverzamelingen. Aanbevolen wordt om de politie de bevoegdheid te geven om verzamelde mensen die zich niet onmiddellijk op aanmaning verwijderen gedurende zes uren vast te houden. Voorts wil men de beschikking krijgen over 'onwelriekende dan wel onaangename sensatie verwekkende middelen (bepaalde gaspatronen dus).' 'Gruijters laat in niet mis te verstane bewoordingen weten wat hij er van vindt:

'De politie hoort op dit stuk helemaal geen 'behoefte' te hebben en is evenmin ingehuurd om over dit soort dingen na te denken — in welk orgaan de wijsgeren van de oudheid het menselijk verstand ook al hebben gelokaliseerd, in de 'sterke arm' hebben zij het nooit gezocht.'

Belangrijk in Regtiens verhaal over de chemische proeven is diens nadruk

op het feit, dat eigenlijk niemand precies weet, waar hij (in groter verband gezien) mee bezig is. Zouden de studenten geweten hebben, dat de gevolgen van hun kennis rechtstreeks tegen hen gebruikt zouden worden, dan lijkt het aannemelijk dat ze dergelijke experimenten zouden hebben geweigerd. Een student is ook niet gek, tenslotte. Willem de Ridder, redacteur van Nederlands grootste 'Underground'-blad 'Aloha' (vroeger Hitweek) is niet politiek geschoold, maar gaf er in een interview dat ik met hem had voor de Groene Amsterdammer (van 5 juli) blijk van ook een vermoeden te hebben waar de schoen wringt. De Ridder: 'Bedrijven functioneren bij de gratie van het ontbreken van contact. De groep die het allemaal kan overzien moet niet te groot worden. En die groep zit niet toevallig aan de top.' Vaak zit die — zoals Regtien beschreef — zelfs op een nog hogere top, buiten het bedrijf, of instituut.

Centraal gedeelte

Een van de centrale gedeelten van 'Universiteit in opstand' vormt Regtiens theorie over kennisverwerving, kennisoverdracht en haar tegenpool: de geheimhouding. Wij citeren:

'Een van de conclusies die uit de universiteit in opstand in West-Europa zeer nadrukkelijk naar voren is gekomen, betreft de opvatting van wat kennis is. Kennis is geen privé eigendom, mag niet gepatenteerd, gemonopoliseerd en geheim gehouden worden. Kennis is per definitie gemeenschapsbezit, want kennis is het resultaat van teamwork, van interactie tussen denkende en experimenterende die daarbij steunen op reeds door anderen verworven inzichten en vooronderstellingen. De kennisverwerving en kennisproductie zijn in zichzelf een collectief proces. Het is onmogelijk dat iemand alleen, opgesloten in zijn kamer, zonder interactie met anderen, zonder uitwisseling van ervaringsgegevens met

anderen, zonder zich door de kennis van anderen te hebben laten ontwikkelen, in staat is kennis te produceren. De romantisering van de grote geniale geleerde die het allemaal in zijn eentje uitgedacht zou hebben is dan ook waanzin, die past binnen het systeem van individualisering en monopolisering van de kennis (onder andere tot uitdrukking komend in het patentensysteem) zoals dat in de bestaande politieke en economische machtsverhoudingen in stand gehouden wordt.

Kennis is niet te koop. Wie een academicus in dienst neemt en daarmee meent het alleenbeschikkingsrecht verworven te hebben over hoofd, ideeën en technische vaardigheden van deze academicus, meent te leven in een wereld waarin macht-door-geld de rechtvaardiging levert voor het huren van slaven. En hij heeft gelijk. Hij leeft in een maatschappij waarin macht door geld de rechtvaardiging is voor het in arbeidscontracten huren van slaven. De academicus in loondienst verschilt daarbij in geen enkel opzicht van de arbeider in loondienst. Wat van de kennis gezegd is, geldt evenzeer voor de produktie, waarvan kennis onderdeel en stimulans is. Ook produktie mag niet gepatenteerd en gemonopoliseerd worden, want de produktie is eveneens het resultaat van teamwork, van de interactie van denkende en werkende mensen, die daarbij steunen op reeds door anderen geproduceerde inzichten en goederen.'

Tot zover Regtien. Het overgenomen citaat vormt de samenvatting van een in zijn boek veel verder uitgewerkte kennis-theorie. Wat hij schrijft is niet zonder meer waar, in zoverre dat er sprake is van een sterk ideologische theorie. Regtien zal dat nooit ontkennen. Hij gelooft zeker niet in de door Daniel Bell beschreven 'End of Ideology.' Nog steeds zien we vaak, dat mensen zo gauw ze met een ideologie (te definiëren als: de rechtvaardigheid van een sociale positie)

van doen hebben, de voortvloeisels daarvan devalueren door de verzuchting: 'Dat is toch niet waar, dat is pure ideologie.' Vaak zijn het mensen, die niet weten hoe zeer ze door hun eigen, vaak minder expliciete ideologie beïnvloed worden. Duidelijkheid wordt niet door iedereen op prijs gesteld. Niet iedereen is bereid om een onderscheid te maken tussen ideologieën die meer en minder waar zijn, die meer en minder logisch in elkaar zitten. Vaak is 'de wijze waarop' belangrijker dan het 'wat', de verpakking dominerender dan de inhoud. Mensen die niet luisteren naar, maar schrikken van, gooien Dutschke en Goebbels al gauw op één hoop en dat is waarschijnlijk te veel eer voor Joseph.

Andere ideologie

Regtien schrijft: 'Kennis is een resultaat van samenspel.' Dat lijkt juist. Hij vervolgt dan: 'dus moet kennis ook aan meerdere mensen ten goede komen.' Dat is niet logisch waar, maar hij (en ook ik) vinden dat er veel voor te zeggen valt en zeker meer dan voor de redenering: 'Omdat kennis een gevolg is van de activiteiten van meer dan één mens, mag ze maar aan één mens ten goede komen.' Maar in een andere ideologie kan er voor die opvatting veel te zeggen zijn, vooral wanneer men in die andere ideologie duidelijk maakt, waarom het vaak zinvol kan zijn als kennis niet zonder meer ter beschikking staat van iedereen. Bekend in de militaire sfeer is de volgende discussie: Soldaat: 'Ja maar sergeant, ik dacht...

Sergeant: 'Jongen jij moet niet denken, er wordt wel voor je gedacht.'

Wanneer ik dit schrijf, moet ik onvermijdelijk denken aan mijn tijd op de SROI, waar een sergeant met oliedomme kraallogjes een keer de legendarische woorden sprak: 'Om vergissingen te verwarren, zal ik het simpel houden.' Had die dat maar gedaan. Zo is de idee: 'soldaten kunnen minder goed denken, dan meer-dan-soldaten' natuurlijk objectief niet waar. Toch is het in een militaire ideologie zeer wel mogelijk om rationalisaties aan te voeren, die het kenbaar maken van bepaalde opvattingen als onwenselijk beschouwen, wanneer zulks door 'minderen' gebeurt. Wanneer we het kenbaar maken van inzichten door minderen onderschikken aan vereisten van 'doelmatige bevelsvoering', 'opvoering van de gevechtsbereidheid' of 'handhaving van het moreel' kan dat bijvoorbeeld. Zij die dat doen staan positief tegenover de doeleinden van de militaire organisatie en geloven waarschijnlijk in hun militaire ideologie.

Deze ideologie kan op gespannen voet komen te staan met een andere ideologie, de democratische bijvoorbeeld die aan het 'gelijkheidsideaal' een hoge plaats toekent. Op het ogenblik zijn we niet alleen in het leger, maar ook in vele andere sectoren van de samenleving

getuige van een soort infiltratie van de democratische ideologie in bepaalde deel-ideologieën met als gevolg invoering van overlegcommissies, uitbreiding van de humanistische geestelijke verzorging en bijvoorbeeld vergroting van de vrijheid van kleding en afschaffing van de lijst van 'verboden lectuur'. Het zal overigens duidelijk zijn, dat Regtien nog graag een groot aantal grote sprongen wil verder gaan. In de opvatting van Regtien is het alleen wenselijk om aan het overleg deel te nemen om aan te tonen, dat dat een fopspeel of zoethoudertje is. Hij fundeert dat idee in zijn boek zeer grondig, maar waarschijnlijk zullen we daar nog een andere keer op terug komen. Hier willen we duidelijk maken, dat de oude slogan: 'Kennis is Macht' misschien op een andere manier dan we vanuit onze niet-revolutionaire optiek dachten, eens te meer waar is.

Bekend is ook de moralistische zegswijze: 'Geld kan je verliezen, maar kennis kan je nooit ontnomen worden.' Het is grappig dat beide leuzen in de meeste gevallen gefungeerd hebben als aansporingen op de weg naar de top, terwijl Regtien ze in dienst stelt van een strijd om die top omver te werpen. In beide gevallen is er overigens sprake van een — meer of minder latent — machtsstreven, dat door anti-kapitalisten denigrerend 'Leistungszwang' (in slecht Nederlands: prestatiedwang) genoemd wordt. Goeie kapitalisten worden gekweekt met de aansporingen: 'Als Marietje het kan, moet jij het zeker kunnen.' Goeie revolutionairen met: 'Jij hoeft helemaal niet te kunnen wat Marietje kan, Marietje hoeft ook niet alles te kunnen wat jij kan.' Maar de juiste man op de juiste plaats, zal in geen van beide ideologische systemen kwaad kunnen.

Roel van Duyn

Een van de beste besprekingen van 'Universiteit in Opstand' is van Roel van Duyn (in Aloha 6). Over Regtiens schrijfwijze zegt Roel: 'Het is jammer dat het Tons lezers niet wat aantrekkelijker gemaakt wordt zich door het boek heen te slaan. De inhoud is zeker de moeite waard, maar Ton schrijft zo houderig en in zo'n marxistisch, SDS-achtig jargon (de SDS is de Sozialistischer Deutscher Studentenbund), dat wat een smakelijk hapje voor de lezers had kunnen zijn het gevoel geeft van op zaagsel te zitten kauwen.'

Wim Noordhoek, eens aktiesekretaris van de Studentenvakbeweging (nu kenner van de Lucky Lukes) oordeelt in dezelfde trant: 'Het omslag van het boek had er wat leuker uit kunnen zien en wat meer mensen dan Van Genneps (de linkse uitgeverij, waar het boek is uitgegeven) vaste klanten, hadden het ingezien. Het is niettemin een zeer waardevol boek, dat uitmunt door een in linkse studentenkringen ongebruikelijke duidelijkheid.' Noordhoek stelt in zijn recensie

(in het Amsterdamse studentenweekblad *Propria Cures* van 5 juli) de Amerikaanse auteurs Eldridge Cleaver en Norman Mailer als voorbeeld van zeer goed leesbare maatschappijkritiek.

Niet gezellig

Roel van Duyn, zowel als Wim Noordhoek prijzen het boek inhoudelijk, maar vinden het niet boeiend of gezellig geschreven. Ik zelf deel die mening volledig. Tot zover wat vorm-kritiek. Terug naar Roel van Duyn over de inhoud. Roel kant zich vooral tegen Regtiens marxistische vooroordelen, die voor hem erg duidelijk spreken bij Tons beoordeling van Provo. Regtien schrijft over Provo als over een wat zielige, wel sympathieke beweging, die geen verder reikend maatschappijkritisch perspectief aan de orde wist te stellen en die verantwoordelijk is geweest voor het ontstaan van D'66, waar Regtien niets van hebben moet.

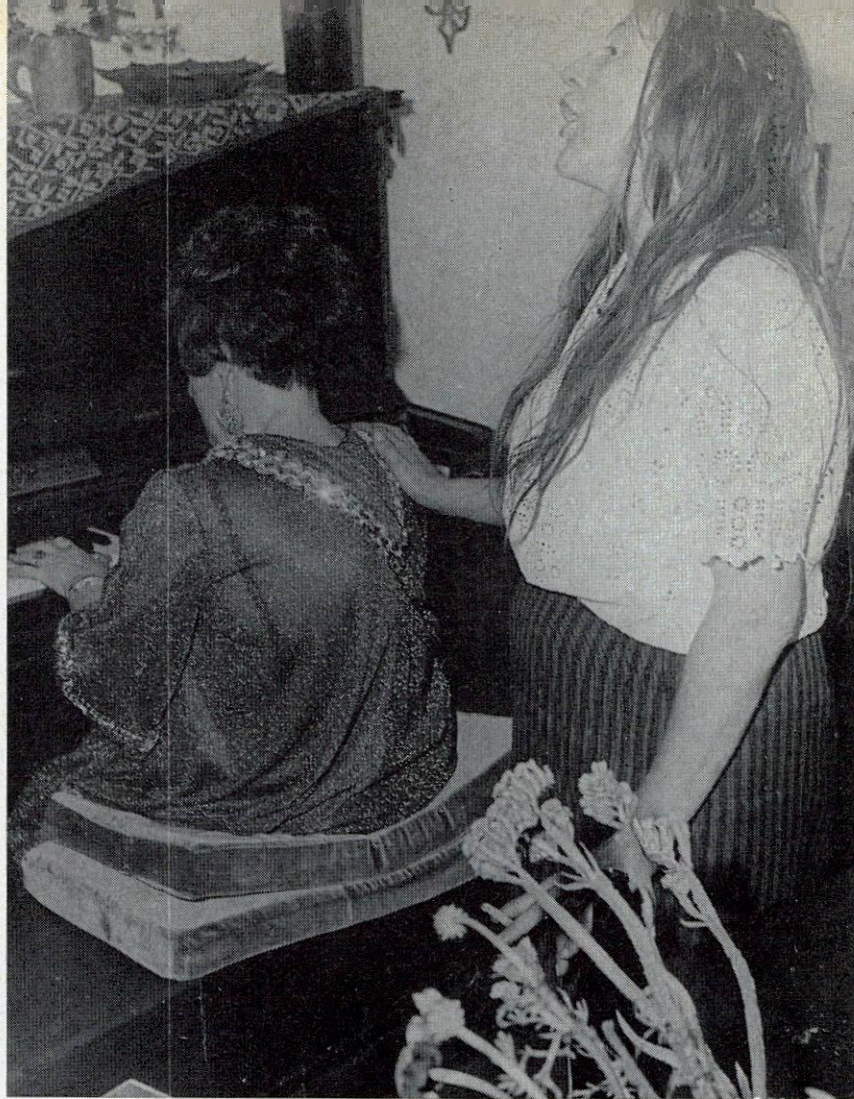
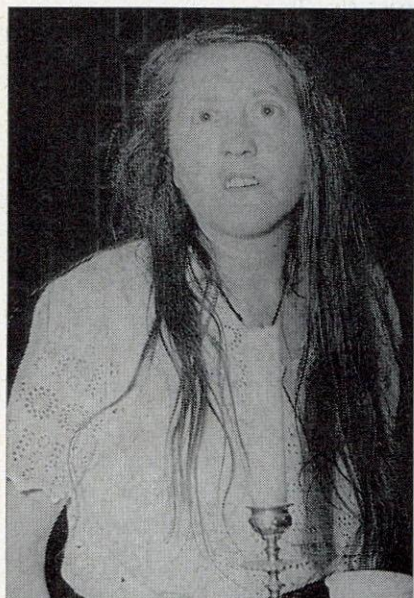
Roel stelt wat vragen aan Regtien: 'Is het niet de Provo-beweging geweest, die de serie van jeugd-opstanden van de laatste jaren in West-Europa ingeleid heeft? Kan je niet inzien dat Provo een hele nieuwe generatie, een andere, opstandige, revolutionaire en vooral anti-autoritaire mentaliteit bijgebracht heeft? Ben jij zelf niet aangeraakt door Provo? Van Duyn eindigt dan zijn recensie met: 'Het gaat er niet meer om, Ton, een "politiek front" op te richten tegen de "regering de Jong", het gaat erom onszelf allemaal te bevrijden van elke behoefte aan bevelhebbers en regeerders, van wat voor slag ook.'

Wanneer ik tot slot schrijf, dat ik ergens tussen Regtien en van Duyn instaat, is dat geen flauw compromis-streven. Ton Regtien contra Roel van Duyn is marxisme contra anarchisme, formele macht tegenover een afkeer daarvan en vooral bloedserieus tegenover speels, alhoewel de verschillen kleiner worden, dan ze waren. Ik vind Provo belangrijker dan Ton Regtien schrijft. Om mijn positiekeuze tussen Roel en Ton enigszins geloofwaardig te maken — als een behoefte aan zelfrechtvaardiging voor deze ene keer even toegestaan is — kan ik verwijzen naar Vrije Geluiden van 14 december 1968, waarin ik schreef: 'Het meest interessant vind ik die verschijnselen die de vrucht zijn van zowel ludieke creativiteit als politiek radicalisme.'

En wat Regtien betreft: in zijn 'Universiteit in opstand' zit nog voldoende stof voor nog een artikel, waarbij we nog wat uitgebreider in zouden kunnen gaan op zijn Provo-analyse, de politieke functie en stellingname van de universiteit, zijn aktiemodellen, zijn opvattingen over de 'subcultuur' en zijn beschrijving van het leerproces en de pedagogische onderwijsverhoudingen. Dit temeer daar de actualiteit telkens weer nieuwe toetsingsmogelijkheden blijkt te bieden.

JAN HAASBROEK

Tonia een volkstype en haar kunst

FOTOSERIE
VAN
TOM WEERHEIJM